

DANIEL KLIMKIEWICZ

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Prawa Kanonicznego
<https://orcid.org/0000-0002-4689-5984>

Chrześcijanin akatolik szafarzem sakramentu chrztu w świetle prawodawstwa Kościoła rzymskokatolickiego Aspekt historyczno-ekumeniczny

An Aatholic Christian Administers the Sacrament of Baptism in the Light of the Legislation of the Roman Catholic Church Historical-Ecumenical Aspect

Abstract

The “separated brethren” were authoritatively recognized as ministers of baptism as early as the third century, by Pope Stephen I (254–257). Nevertheless, the possibility of these persons performing the functions of ministers of this sacrament has been repeatedly taken up and commented on by the ecclesiastical legislator over the following centuries. Therefore, the purpose of this article is to present the issue of recognizing Catholic Christians as ministers of baptism in the legislation of the Roman Catholic Church in a historical and ecumenical perspective. To this end, the legal material of interest to us has been analyzed, from pre-code law to the norms currently in force contained in the Code of Canon Law of 1983 and in the *Ecumenical Directory* of 1993.

Keywords: the Sacrament of Baptism, the Minister of Baptism, Aatholic Christians, the Legislation of the Roman Catholic Church.

Abstrakt

„Bracia odłączeni” autorytatywnie zostali uznani za szafarzy chrztu już w III w. przez papieża Stefana I (254–257). Pomimo to jednak możliwość pełnienia przez wymienione osoby funkcji szafarzy tego sakramentu była wielokrotnie podejmowana i komentowana przez prawodawcę kościelnego w ciągu kolejnych stuleci. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zagadnienia uznawania chrześcijan akatolików za szafarzy chrztu w prawodawstwie Kościoła rzymskokatolickiego w ujęciu historyczno-ekumenicznym. W tym celu został poddany analizie materiał prawny, dotyczący interesującej nas kwestii, od prawa przedkodeksowego do aktualnie obowiązujących norm zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r. i w *Dyrektorium ekumenicznym* z 1993 r.

Słowa kluczowe: sakrament chrztu, szafarz chrztu, chrześcijanie akatolicy, prawodawstwo Kościoła rzymskokatolickiego.

Prawodawca kościelny w kan. 861 § 1 obowiązującego obecnie Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. (dalej: KPK)¹ postanowił, iż: „Zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter i diakon (...)”. Z kolei w § 2 wymienionego kanonu ustawodawca określił okoliczności, które wiernym świeckim katolikom zezwalają udzielać chrztu. Działają oni wówczas zgodnie z nakazem misyjnym szafowania tego sakramentu, który to nakaz Kościół otrzymał od Chrystusa. Jeśli więc chrzest jest konieczny do zbawienia, to znajomość wypełnienia tego obowiązku w sytuacjach wyjątkowych, na co zezwala prawo Kościoła katolickiego, powinno skłonić każdego człowieka, a zatem także chrześcijanina akatolika, do udzielenia pierwszego z sakramentów. Przedmiotem zatem niniejszego opracowania będzie prezentacja kwestii uznawania chrześcijan akatolików za szafarzy chrztu w prawodawstwie Kościoła rzymskokatolickiego od prawa przedkodeksowego, poprzez regulacje zawarte w *Codex Iuris Canonici* (dalej: CIC)² z 1917 r. aż do aktualnie obowiązujących norm. Z natury rzeczy problematyka ta będzie rozpatrywana w ujęciu ekumenicznym.

1. Prawo przedkodeksowe

Kwestia uznawania heretyków i schizmatyków za szafarzy chrztu³ nabrała dopiero na znaczeniu w III w. istnienia chrześcijaństwa, wówczas gdy ruchy heretyckie zaczęły tworzyć własne organizacje kościelne, udzielając w ich ramach pierwszego z sakramentów. Wtedy postawiono pytanie: Czy nawracający się heretyk, który wcześniej przyjął chrzest z rąk własnego szafarza, ponownie musi zostać ochrzczony? Ważność takiego chrztu została zanegowana przez starożytnego pisarza kościelnego Tertuliana (160–220), który stwierdził m.in., iż jeśli „nie mają oni tej samej wiary co prawowierni chrześcijanie, to ich chrzest również jest inny”. Obrońcą nauki o powtórnym chrzcie heretyków był również biskup Kartaginy, św. Cyprian († 258). Uważał on, iż „tych, którzy od nich do nas przychodzą, nie należy chrzcić powtórnie, ale chrzcić, albowiem nic tam się nie otrzymuje, gdzie niczego nie ma”. Przeciwną doktrynę z kolei głosił papież Stefan I (254–257), stanowczo uznając ważność chrztu udzielonego przez here-

---

¹ Ioannes Paulus PP. 1983. „Codex Iuris Canonici”. Acta Apostolicae Sedis 75: 1–317. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski. 1984. *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

² Benedictus PP. XV. 1917. „Codex Iuris Canonici”. Acta Apostolicae Sedis 9: 1–593.

³ Rozważając niniejszą problematykę, należy mieć na uwadze, iż schizmy w Kościele katolickim w epoce starożytności i średniowiecza nie były tak liczne, jak herezje. Dlatego też ówczesne wypowiedzi Kościoła w interesującej nas kwestii odnoszą się przede wszystkim do ruchów heretyckich.

tyków, „gdyż świętość tego sakramentu i Imię Chrystusa będą więcej czczone, gdy się uzna ich skuteczność”⁴.

Pomimo autorytatywnego rozstrzygnięcia papieskiego, w starożytnym Kościele nie zaistniała jednolitość poglądów i praktyki. Nadal w Azji Mniejszej, Antiochii czy północnej Syrii udzielano powtórnie chrztu osobom przechodzącym do Kościoła z ruchów heretyckich. Dopiero z biegiem czasu sukcesywnie zaczęto wprowadzać regulację papieża Stefana I na soborach i synodach, unikając jednak ogólnych sformułowań, a odnosząc się jedynie do konkretnie wymienionych herezji. I tak np. Synod w Arles (314) uznał chrzest arian za ważny, o ile był udzielony w Imię Trójcy Świętej. Z kolei Sobór w Nicei (325) uznał ważność chrztu udzielanego przez nowacjan, ochrzczonych zaś przez paulianistów nakazał bezwzględnie ochrzcić, nie podając przy tym racji takiej uchwały. Interpretację niniejszego orzeczenia soborowego podał papież Innocenty I (402–417), wskazując na kryterium, według którego należy oceniać ważność chrztu heretyków: czy został udzielony w Imię Trójcy Świętej⁵.

W tym miejscu należy podkreślić, iż w dużej mierze do ostatecznego rozwiązania problemu ważności lub nieważności chrztu heretyków przyczynił się św. Augustyn z Hippony (354–430). Ten wybitny starożytny chrześcijański myśliciel w nauce o sakramentach wprowadzał szereg istotnych rozróżnień i zasad, które później w Kościele stały się ustaleniami normatywnymi. Chcąc wskazać na powody, które czyniły chrzest ważnym, gdziekolwiek by został udzielony, odniósł się do następujących aspektów celebracji chrztu. Po pierwsze, możliwe jest sprawowanie go w sposób ważny, poprzez który ochrzczony zostaje włączony w Chrystusa, ponieważ przez herezję sakrament ten nie przestaje być Jego własnością. Po drugie, możliwe jest też sprawowanie go w sposób owocny, kiedy to ochrzczony otrzymuje także łaskę uświęcającą, która odnawia jego życie. Dlatego też, jak stwierdza św. Augustyn, przyjmowanie tego sakramentu z rąk heretyków jest ogólnie rzecz biorąc, niedozwolone, ale gdy zagraża niebezpieczeństwo śmierci i nie ma katolika, który mógłby udzielić chrztu, wówczas jest ono dopuszczalne, a nawet godne pochwały⁶.

Kolejni papieże, będący m.in. pod wpływem doktryny św. Augustyna, jak chociażby Atanazy II (496–498) czy św. Grzegorz Wielki (590–604), stanowczo już uznawali za ważny chrzest udzielany przez heretyków lub schizmatyków,

---

⁴ Por. Jerzy Podolecki. 1967. „Szafarz sakramentu chrztu w starożytności chrześcijańskiej”. *Studia Warmińskie* 4: 391–393.

⁵ Por. Zbigniew Janczewski. 2004. *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 58–59.

⁶ Por. Marino Qualizza. 2002. *Inicjacja chrześcijańska. Chrzest, bierzmowanie, Eucharystia*. Tłum. Mieczysław Stebart. Kraków: Wydawnictwo WAM, 50–52.

uznając ich tym samym szafarzami tego sakramentu; pod warunkiem oczywiście, że musiał być przez nich udzielany według formuły trynitarnej⁷.

Możliwość pełnienia przez omawiane osoby funkcji szafarzy potwierdziły średniowieczne sobory: laterański IV (1215) i florencki (1438–1445)⁸. Również dla teologów scholastycznych, jak chociażby dla św. Tomasza z Akwinu (1225–1274), szafarzem chrztu może być heretyk lub schizmatyk, o ile zamierza czynić to, co chce Kościół. Nie jest bowiem istotna wiara szafarza, ale wiara Kościoła, którego chrzest jest własnością⁹.

Pomimo jednak doktrynalnych wypowiedzi Kościoła uznających heretyków za szafarzy chrztu wciąż istniały opinie przeciwne. Dlatego też Sobór Trydencki 3 marca 1547 r. na VII sesji w kan. 4 definitywnie orzekł, iż: „Jeśliby ktoś twierdził, że chrzest nawet udzielany przez heretyków w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego z intencją czynienia tego, co czyni Kościół, nie jest prawdziwym chrztem – niech będzie wyłączony ze społeczności wiernych”¹⁰. Należy zatem stwierdzić, iż orzeczenie to ostatecznie rozwiązało kwestię omawianej grupy osób jako szafarzy chrztu, potwierdzając w sposób najbardziej autorytatywny wcześniejsze normy i ustalenia. Tym samym zostały stworzone podwaliny eklezjologii ekumenicznej, która zakłada jedność Kościoła ze względu na ważność sakramentu chrztu.

2. Regulacje prawne zawarte w ustawodawstwie w okresie od CIC do odnowy soborowej

Jak już wspomniano, po orzeczeniu *Concilium Tridentinum*, problem ważności udzielania sakramentu chrztu przez heretyków lub schizmatyków pod względem doktrynalnym przestał istnieć. Dlatego też w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. zagadnienie to zostało ujęte pośrednio. Prawodawca bowiem postanowił w kan. 742 § 1 CIC, iż: „Chrztu prywatnego, zgodnie z kan. 759 § 1, może udzielić ktokolwiek, byle tylko zachował należyłą materię, formę i intencję; jeśli to możliwe, ma być obecnych dwóch lub przynajmniej jeden świadek, aby w razie potrzeby stwierdzić fakt chrztu”¹¹.

⁷ Por. Podolecki. 1967. „Szafarz sakramentu chrztu w starożytności chrześcijańskiej”, 396.

⁸ Por. Jerzy Podolecki. 1968. „Szafarz sakramentu chrztu od wieku VIII do Soboru Trydenckiego”. *Studia Warmińskie* 5: 492.

⁹ Por. Michael Carragher. 2008. „Intention of the Minister as Substantive Element of Baptism. (Conference presentation)”. *Folia Canonica* 11: 221.

¹⁰ Ignacy Bokwa, Tadeusz Gacia, Sylwester Laskowski, Henryk Wojtowicz. 2007. *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*. Poznań: Wydawnictwo Księgarnia Świętego Wojciecha, 201.

¹¹ Can. 742 § 1 CIC: *Baptismus non sollemnis, de quo in can. 759 § 1, potest a quovis ministrari, servata debita materia, forma et intentione; quatenus vero fieri potest, adhibeantur duo testes vel saltem unus quibus baptismi collatio probari possit.*

Z brzmienia przytoczonego kanonu *explicite* wynikało, iż „ktokolwiek” (*a quovis*), a więc także heretyk lub schizmatyk, mógł chrzcić pod następującymi warunkami: po pierwsze, należało udzielać tego sakramentu nie w sposób uroczysty (chrzest prywatny), czyli z zachowaniem istotnych elementów przy jednoczesnym pominięciu obrzędów i ceremonii przepisanych przez księgi obrzędowe Kościoła rzymskokatolickiego – w przeciwieństwie do chrztu uroczystego udzielanego według Rytuału Rzymskiego przez biskupów, kapłanów i diakonów; po drugie, według przepisu kan. 759 § 1 CIC¹² chrzest taki mógł być udzielany tylko w niebezpieczeństwie śmierci kandydata do chrztu; po trzecie, należało zachować odpowiednią materię i formę, a także mieć właściwą intencję, czyli wolę uczynienia tego, co czyni Kościół, udzielając chrztu. Z konieczności posiadania przez szafarza należytej intencji wynikało, co podkreślali ówczesni kanoniści, iż nie mógł on być pozbawiony używalności władz umysłowych, gdyż wówczas nie byłby zdatny do wzbudzenia żadnej intencji, a nie tylko koniecznej przy sprawowaniu chrztu¹³; po czwarte, w celu udowodnienia faktu chrztu zalecano obecność przynajmniej jednego świadka.

Warto nadmienić, iż zdaniem wybitnego komentatora Kodeksu z 1917 r. Felixa-Marii Cappello w krajach niemisyjnych mógł „ktokolwiek” udzielać chrztu prywatnego nie tylko zgodnie z przepisem kan. 759 § 1 CIC, ale również ze względu na niesprawiedliwe prawa państwowe mające na celu prześladować Kościół katolicki¹⁴.

Po promulgacji Kodeksu pio-benedyktyńskiego Kongregacja Świętego Oficjum zabrała oficjalny głos na temat oceny posiadania przez akatolickich szafarzy chrztu właściwej intencji, a więc i oceny wartości samego chrztu przez nich udzielonego. I tak 28 grudnia 1949 r. na przedłożone przez niektórych ordynariuszy Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej pytania: „Czy w procesach małżeńskich, kiedy zaistnieje sprawa ważności chrztu udzielonego w takich heretyckich wspólnotach chrześcijańskich, jak prezbiterianie, kongregacjonaliści, baptyści i metodyści, należy przyjąć, że chrzest ten jest nieważny z powodu braku intencji u szafarza, czy też należy domniemywać, że jest ważny, chyba że w poszczególnym wypadku zostanie udowodnione co innego? Święte Oficjum postanowiło, iż należy przyjąć domniemanie o ważności chrztu w tychże

---

¹² Por. can. 759 § 1 CIC: *In mortis periculo baptismum privatim conferre licet; et, si conferatur a ministro qui nec sacerdos sit nec diaconus, ea tantum ponantur, quae sunt ad baptismi validitatem necessaria; si a sacerdote vel diacono, servantur quoque, si tempus adsit, caeremoniae quae baptismum sequuntur.*

¹³ Por. Marian Pastuszko. 1983. *Prawo o sakramentach świętych*. T. 1: *Normy ogólne i sakrament chrztu*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 125.

¹⁴ Por. Felix Maria Cappello. 1950. *Tractatus canonico-marialis de sacramentis*. T. 1. Taurini – Romae: Marietti, 118.

wspólnotach¹⁵. Kongregacja oświadczeniem tym potwierdziła znaną już od wieków zasadę wystarczalności intencji ogólnej czynienia tego, co czyni Kościół, nawet gdyby szafarz błędził w swej wierze co do chrztu¹⁶.

Problem uznania za szafarzy chrztu „braci odłączonych”¹⁷, w kontekście ważnie udzielonego przez nich pierwszego z sakramentów, ponownie stał się aktualny od czasów odnowy soborowej *Vaticanum Secundum* (1962–1965), czyli w okresie rozwijającego się ruchu ekumenicznego. W duchu postanowień wspomnianego soboru istotne znaczenie ma wydane przez Sekretariat ds. Jedności Chrześcijan 14 maja 1967 r. *Dyrektorium ekumeniczne*. Ogólnie mówiąc, dokument ten podaje szczegółowe i konkretne reguły postępowania, jakie obowiązują katolików przy realizowaniu soborowych uchwał w kwestiach ekumenicznych¹⁸. W rozdziale drugim niniejsze *Dyrektorium* normuje interesujące nas zagadnienie oceny wartości chrztu udzielonego przez akatolickich szafarzy obrządków wschodnich, jak i protestanckich wspólnot eklezjalnych.

Mając na uwadze różnice doktrynalne, jakie zachodzą między wyznaniem chrześcijańskimi, *Dyrektorium* kategorycznie stwierdziło, iż ważność chrztu udzielonego w Kościołach wschodnich niemających pełnej jedności z Kościołem katolickim nie należy poddawać w wątpliwość. Wystarczy bowiem, jeśli istnieje pewność co do samego faktu chrztu. Z kolei chrzest udzielony w pozostałych Kościołach lub wspólnotach kościelnych odłączonych, jak podkreśla ów dokument, może zrodzić obiekcję co do jego ważności. Ma ona wówczas swoje źródło w materii i formie sakramentu, w wierze i intencji szafarza lub też w sposobie aplikowania materii. W zależności zatem od źródła, z jakiego rodzi się *dubium*, *Dyrektorium* powołując się na ówczesnie obowiązujące prawo kanoniczne, a także ustanawiając nowe normy, podaje trzy sposoby postępowania w celu wyjaśnienia powstałych wątpliwości¹⁹.

---

¹⁵ Sacra Congregatio Sancti Officii. 1949. „Responsum de validitate baptismi in quibusdam sectis collati”. Acta Apostolicae Sedis 41: 650: *Huiusmodi supremae S. Congregationi a nonnullis Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis Ordinariis locorum propositum fuit dubium: Utrum, in diudividendis causis matrimonialibus baptismus in sectis Discipulorum Christi, Presbyterianorum, Congregationalistarum, Baptistarum, Methodistarum collatus posita necessaria materia et forma praesumendus sit in validus ab defectum requisita e in ministro intentionis ... an vero praesumendus sit validus, nisi in casu particulari contrarium probetur. Emi etc. resp.: Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.*

¹⁶ Por. Eloy Tejero. 2007. I sacramenti. Commentario al c. 845. W *Codice di diritto canonico e leggi complementari commentato*. Red. Juan I. Arrieta, 586. Roma: Coletti a San Pietro.

¹⁷ Z woli papieża Jana XXIII (1958–1963) zaczęto nie używać w Kościele katolickim określeń „heretycy” i „schizmatycy”, stosując zamiennie termin „bracia odłączeni”.

¹⁸ Secretarius ad Christianorum Unitatem Fovendam. 1967. „Instructio *Ad totam Ecclesiam*. Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exsequenda”. Acta Apostolicae Sedis 59: 574–592.

¹⁹ Por. Secretarius ad Christianorum Unitatem Fovendam. 1967. „Instructio *Ad totam Ecclesiam*”, 579–580.

Jeśli chrzest został udzielony przez obrzęd zanurzenia, polania lub pokropienia z zastosowaniem formy trynitarniej, z reguły jest ważny. Wątpliwość co do ważności chrztu udzielanego w jeden z tych sposobów mogłaby jedynie powstać wówczas, gdyby akatolicki szafarz chrztu nie stosował się do przepisów własnej wspólnoty eklezjalnej w tej materii. Do wyjaśnienia wątpliwości wymaga się (i to wystarcza) zaświadczenia stwierdzającego, że ów minister chrztu wiernie je zachowuje. W takim przypadku należy uzyskać pisemne świadectwo chrztu z wyszczególnieniem imienia i nazwiska szafarza chrztu. Niemniej jednak może również się zdarzyć, iż trzeba będzie żądać pomocy ze strony władz odłączonej wspólnoty kościelnej dla ustalenia, czy to w ogóle, czy też w poszczególnym wypadku dany szafarz rzeczywiście udzielił chrztu według zatwierdzonych ksiąg liturgicznych, rytuałów lub zwyczajów własnego Kościoła²⁰.

Niewystarczająca wiara i intencja szafarza również mogą zrodzić wątpliwość co do ważności udzielonego chrztu, dlatego też w tej sprawie należy mieć na uwadze następujące wskazania: po pierwsze, niewystarczająca wiara po stronie szafarza chrztu sama z siebie nigdy nie powoduje nieważności chrztu; po drugie, co do intencji szafarza należy z góry domniemywać, iż posiada on należyłą intencję, chyba że istnieje uzasadniona podstawa do wątpienia, czy posiadał on przynajmniej ogólną intencję czynienia tego, co czynią chrześcijanie. W tym wypadku racją domniemania jest przekonanie Kościoła, że godność chrztu jako fundamentu wspólnoty między wszystkimi chrześcijanami oraz sposób jego udzielania stanowią rzecz najwyższej wagi dla wszystkich wyznawców Chrystusa²¹.

W wypadkach, w których pojawi się wątpliwość co do samego posłużenia się wodą i sposobu jej użycia, szacunek dla sakramentu oraz dla odnośnych wspólnot eklezjalnych wymaga przeprowadzenia poważnych badań wobec praktyki stosowanej przez daną wspólnotę, przed wypowiedzeniem jakiegokolwiek osądu na temat ważności jej chrztu²².

Konstatując, warto zauważyć, iż *Dyrektorium ekumeniczne* ze wszystkich dotychczasowych wypowiedzi normatywnych Stolicy Apostolskiej w sposób najbardziej szczegółowy uregulowało kwestię ważności chrztu udzielanego poza Kościołem katolickim, uznając tym samym poszczególnych „braci odłączonych” szafarzami tego sakramentu. Pomimo to jednak problematyka ta, w wyniku inspiracji soborowych w zakresie prawa kanonicznego, pozostała nadal w pewnym sensie otwartą.

---

²⁰ Por. Secretarius ad Christianorum Unitatem Fovendam. 1967. „*Instructio Ad totam Ecclesiam*”, 579.

²¹ Por. Secretarius ad Christianorum Unitatem Fovendam. 1967. „*Instructio Ad totam Ecclesiam*”, 579.

²² Por. Secretarius ad Christianorum Unitatem Fovendam. 1967. „*Instructio Ad totam Ecclesiam*”, 580.

3. Aktualnie obowiązujące prawodawstwo

Istotnym owocem odnowy soborowej była kodyfikacja Kodeksu promulgowanego przez papieża Jana Pawła II. W ustawie tej, w interesującej nas kwestii, w kan. 861 § 2 KPK prawodawca postanowił, iż: „Jeżeli szafarz zwyczajny byłby nieobecny albo miałby przeszkodę, chrztu godziwie udziela katechista albo inna osoba wyznaczona do tego zadania przez ordynariusza miejsca, a w wypadku konieczności każdy człowiek kierujący się właściwą intencją; duszpasterze, zwłaszcza zaś proboszcz, powinni troszczyć się o to, aby wierni byli pouczani o tym, jak prawidłowo udzielać chrztu”²³.

W przytoczonym kanonie zostały określone wymogi konieczne do godziwego udzielania chrztu przez „każdego człowieka”, a więc także przez akatolickiego szafarza obrządków wschodnich, jak i protestanckich wspólnot ekumenicznych (por. kan. 742 § 1 CIC). Do owych kodeksowych wymogów należą następujące:

- a) nieobecność zwyczajnych szafarzy chrztu²⁴ lub niemożność udzielenia przez nich tego sakramentu – prawodawca kościelny w interesującym nas kanonie nie objaśnia znaczenia normatywnych kategorii *absente* i *impedito*. Jak sugeruje hiszpańska kanonistka Maria Blanco, odwołując się do przepisu kan. 1116 § 1, 2° KPK, poprzez „nieobecność” należy rozumieć taką okoliczność, w której nie ma możliwości udania się do zwyczajnego szafarza chrztu bez poważnych trudności i roztropnie przewiduje się, że taka sytuacja będzie trwać ponad miesiąc²⁵. Dokładniej precyzuje niniejsze normatywne kategorie międzydykasterialna instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współuczestnictwa wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów *Ecclesiae de mysterio* z 15 sierpnia 1997 r. Dokument ten wyjaśnia, iż: „(...) nieobecność lub przeszkoda, które pozwalają upoważnić godziwie wiernych niewyświęconych do udzielania chrztu, nie mogą polegać na tym, że szafarz zwyczajny jest przeciążony pracą albo nie zamieszkuje na terenie parafii, ani też na tym, że nie jest

---

²³ Kan. 861 § 2 KPK: *Absente aut impedito ministro ordinario, licite baptismum confert catechista aliusve ad hoc munus ab Ordinario loci deputatus, immo, in casu necessitatis, quilibet homo debita intentione motus; solliciti sint animarum pastores, praesertim parochus, ut christifideles de recto baptizandi modo edoceantur.*

²⁴ Por. Jan Dyduch. 2018. „Szafarze sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Aktualne normy kanoniczne”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 71 (1): 76. Wedle przepisu kan. 861 § 1 KPK zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter i diakon. Porządek hierarchiczny zwyczajnych szafarzy, przywołany powyżej ma uzasadnienie teologiczne poparte praktyką i tradycją, ale nie ma wpływu na ważność udzielanego sakramentu.

²⁵ Por. Maria Blanco. 2002. *Comentario al c. 861. W Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*. T. 3/2. Red. Ángel Marzoa, Jorge Miras, Rafael Rodríguez-Ocaña, 473. Pamplona: Eunsa Ediciones Universidad de Navarra.

do dyspozycji w dniu przewidzianym przez rodzinę dziecka. Nie są to wystarczające przyczyny uzasadniające wydanie upoważnienia²⁶.

- b) absencja katechisty albo innej osoby wyznaczonej przez ordynariusza miejsca do funkcji szafarza chrztu – przez kodeksowy termin „katechista” należy rozumieć świeckiego współpracownika misjonarzy duchownych wykonujących pracę ewangelizacyjną. Z kolei termin „inne osoby” odnosi się najczęściej do sprawujących swoją posługę duszpasterską na misjach, zwłaszcza w tych miejscach, gdzie katechistów nie ma lub jest ich zbyt mało, by mogli w odpowiednim czasie udzielić chrztu wszystkim proszącym o ten sakrament²⁷. Szafarze ci, jak podkreśla prawodawca kościelny w kan. 861 § 2 KPK, tak samo jak katechiści powinni mieć upoważnienie od ordynariusza miejsca. Należy jednak wystrzegać się nadmiernie szerokiej interpretacji tego przepisu oraz unikać udzielania takiego pełnomocnictwa na stałe²⁸.
- c) zaistnienie wypadku konieczności – *casus necessitatis* dotyczy głównie sytuacji, w których istnieje bezpośrednio zagrożenie życia, a oczekiwanie zarówno na zwyczajnego szafarza, jak i na osoby wyznaczone przez ordynariusza miejsca może doprowadzić do nie ochrzczenia²⁹. Wówczas należy mieć na względzie, aby świecki katolik miał pierwszeństwo udzielania chrztu przed niekatolickim chrześcijaninem, a ten z kolei przed osobą nieochrzczonej. Do chrztu w takiej sytuacji nie jest wymagane upoważnienie ordynariusza miejsca. W zamyśle ekumenicznym wskazane byłoby jednak, aby zaoferować specjalne kursy liturgiczne dla akatolickich chrześcijan w celu nabycia przez nich umiejętności udzielenia chrztu w skróconej formie zawartej w *Obrzędach chrztu dzieci*³⁰. Należy

---

²⁶ Congregatio pro Clericis et aliae. 1997. „*Instructio Ecclesiae de mysterio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*”. *Acta Apostolicae Sedis* 89: 874.

²⁷ Por. Zbigniew Cieślak, Krzysztof Piotr Kowalik, Dariusz Kwiatkowski. 2014. *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha Świętego*. Poznań: Redakcja Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 252–254.

²⁸ Por. Congregatio pro Clericis et aliae. 1997. „*Instructio Ecclesiae de mysterio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*”, 874.

²⁹ Por. Klaus Lüdicke. 2021. Taufspender: can. 861. W *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*. T. 4. Red. Klaus Lüdicke, nr 3c. Essen: Ludgerus Verlag.

³⁰ Por. *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. 2020. Katowice: Wydawnictwo Księgarnia Świętego Jacka, 30. Skrócony obrzęd chrztu dziecka znajdującego się w niebezpieczeństwie śmierci, gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny, można wykonać w dwu formach: 1) Gdy śmierć zagraża bezpośrednio i czas nagli, szafarz nadzwyczajny opuszczając inne obrzędy, polewa głowę dziecka wodą i wymawia zwykłą formułę. Woda może być niepoświęcona, byleby była naturalna. 2) Gdy jednak roztropnie się przewiduje, że wystarczy czasu, a w grupie zebranych wiernych jest ktoś zdolny do pokierowania krótką modlitwą, należy użyć następującego obrzędu: szafarz nadzwyczajny wygłasza pouczenie i prowadzi krótką modlitwę powszechną; potem następuje wyznanie wiary rodziców lub przynajmniej samego chrzestnego oraz polanie wodą z użyciem zwykłej formuły. Jeśli zaś obecni nie potrafiliby wykonać tego obrzędu, niech szafarz po

również zwrócić uwagę, iż nie tylko bezpośrednie zagrożenie życia stanowi o godziwym udzieleniu chrztu przez akatolickiego chrześcijanina, ale także przedłużająca się nieobecność katolickich szafarzy, np. w warunkach misyjnych³¹.

- d) posiadanie właściwej intencji – właściwa intencja oznacza szczerą wolę uczynienia tego, co czyni Kościół od dwóch tysięcy lat, udzielając chrztu.

Warto na marginesie zwrócić uwagę, iż prawodawca kościelny nie przewiduje, jak zamierzał to kodeks z 1917 r. (por. kan. 758 CIC) i *Dyrektorium ekumeniczne* z 1967 r., udzielania chrztu przez pokropienie. Dlatego aktualnie należy mieć na względzie następujące dyrektywy wydane przez *Papieską Radę ds. Popierania Jedności Chrześcijan* w *Dyrektorium do spraw realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu* z 25 marca 1993 r.: „(...) jeżeli pojawią się wątpliwości co do samego posłużenia się wodą i sposobu jej użycia (w odniesieniu do wszystkich chrześcijan trzeba się liczyć z ryzykiem nieważności chrztu udzielanego przez pokropienie, zwłaszcza zbiorowe), szacunek dla sakramentu oraz dla odnośnych Wspólnot eklezjalnych wymaga przeprowadzenia poważnych badań co do praktyki stosowanej przez daną Wspólnotę, przed wypowiedzeniem jakiegokolwiek osądu na temat ważności jej chrztu (...)”³².

Zakończenie

„Bracia odłączeni” autorytatywnie zostali uznani za szafarzy chrztu już w III w. przez papieża Stefana I (254–257). Możliwość pełnienia przez wymienione osoby funkcji szafarzy potwierdził Sobór Trydencki w 1547 r., który orzekł ważność chrztu heretyków, udzielonego przy użyciu odpowiedniej formuły z intencją czynienia tego, co czyni Kościół, udzielając chrztu. Tym samym zostały stworzone podwaliny eklezjologii ekumenicznej, która zakłada jedność Kościoła ze względu na ważność sakramentu chrztu. Z kolei Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r. w kan. 742 § 1 postanowił, że chrztu prywatnego może udzielić „ktokolwiek”, byle tylko zachował należytą materię, formę i intencję. Jednakże dopiero *Dyrektorium ekumeniczne* z 1967 r. z dotychczasowych wypowiedzi normatywnych Stolicy Apostolskiej w sposób najbardziej szczegółowo uregulowało kwestię ważności chrztu udzielanego poza Kościołem katolickim, uznając tym samym poszczególnych „braci odłączonych” szafarzami pierwszego z sakramen-

---

głośnym odmówieniu wyznania wiary udzieli chrztu w ten sposób, jakiego używa się w godzinie śmierci.

³¹ Por. Blanco. 2002. Comentario al c. 861, 473.

³² Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam. 1993. „Directoire pour l’application des Principes et des Normes sur l’Oecuménisme”. Acta Apostolicae Sedis 85: 1079.

tów. Obowiązujące prawodawstwo Kościoła rzymskokatolickiego ustaliło w kan. 861 § 2 KPK wymogi konieczne do godziwego udzielania chrztu przez „każdego człowieka”. Można jednak wysunąć wniosek, iż przez fakt bycia chrześcijaninem pierwszeństwo mają akatolicycy szafarze obrządków wschodnich, jak i protestanckich wspólnot eklezjalnych przed nieochrzczoneymi, gdy zabraknie wiernego świeckiego katolika.

References

- Benedictus PP. XV. 1917. „Codex Iuris Canonici”. Acta Apostolicae Sedis 9: 1–593.
- Blanco Maria. 2002. Comentario al c. 861. W *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*. T. 3/2. Red. Ángel Marzoa, Jorge Miras, Rafael Rodríguez-Ocaña, 472–474. Pamplona: Eunsa Ediciones Universidad de Navarra.
- Bokwa Ignacy, Gacia Tadeusz, Laskowski Sylwester, Wojtowicz Henryk. 2007. *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*. Poznań: Wydawnictwo Księgarnia Świętego Wojciecha.
- Cappello Felix Maria. 1950. *Tractatus canonico-marialis de sacramentis*. T. 1. Taurini – Romae: Marietti.
- Carragher Michael. 2008. „Intention of the Minister as Substantive Element of Baptism. (Conference presentation)”. *Folia Canonica* 11: 207–228.
- Cieślak Zbigniew, Kowalik Krzysztof Piotr, Kwiatkowski Dariusz. 2014. *Chrzest – nowe narodziny z wody i Ducha Świętego*. Poznań: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Congregatio pro Clericis et aliae. 1997. „Instructio Ecclesiae de mysterio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem”. Acta Apostolicae Sedis 89: 852–877.
- Dyduch Jan. 2018. „Szafarze sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Aktualne normy kanoniczne”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 71 (1): 73–85.
- Ioannes Paulus PP. 1983. „Codex Iuris Canonici”. Acta Apostolicae Sedis 75: 1–317. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski. 1984. *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Janczewski Zbigniew. 2004. *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Lüdicke Klaus. 2021. Taufspender: can. 861. W *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*. T. 4. Red. Klaus Lüdicke, nr 1–5. Essen: Ludgerus Verlag.
- Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. 2020. Katowice: Wydawnictwo Księgarnia Świętego Jacka.
- Pastuszko Marian. 1983. *Prawo o sakramentach świętych*. T. 1: *Normy ogólne i sakrament chrztu*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.

- Podolecki Jerzy. 1967. „Szafarz sakramentu chrztu w starożytności chrześcijańskiej”. *Studia Warmińskie* 4: 363–397.
- Podolecki Jerzy. 1968. „Szafarz sakramentu chrztu od wieku VIII do Soboru Trydenckiego”. *Studia Warmińskie* 5: 473–493.
- Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam. 1993. „Directoire pour l ’application des Principes et des Normes sur l ’Oecuménisme”. *Acta Apostolicae Sedis* 85: 1039–1119.
- Sacra Congregatio Sancti Officii. 1949. „Responsum de validitate baptismi in quibusdam sectis collati”. *Acta Apostolicae Sedis* 41: 650.
- Secretarius ad Christianorum Unitatem Fovendam. 1967. „Instructio *Ad totam Ecclesiam*. Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo in re oecumenica promulgata sunt exsequenda”. *Acta Apostolicae Sedis* 59: 574–592.
- Tejero Eloy. 2007. I sacramenti. Commentario al c. 845. W *Codice di diritto canonico e leggi complementari commentato*. Red. Juan I. Arrieta, 586–587. Roma: Coletti a San Pietro.
- Qualizza Marino. 2002. *Inicjacja chrześcijańska. Chrzest, bierzmowanie, Eucharystia*. Tłum. Mieczysław Stebart. Kraków: Wydawnictwo WAM.